

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Т.Є. Калина

доктор економічних наук, професор

Одеська державна академія будівництва та архітектури (м. Одеса, Україна)

e-mail: tkalinka.zin@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-9382>

Т.Ю. Арзуманян

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Одеська державна академія будівництва та архітектури (м. Одеса, Україна)

e-mail: tatianaarz@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1470-1310>

У статті досліджуються питання щодо особливостей функціонування землекористування та ведення туристично-рекреаційної діяльності на території національних природних парків. Визначено сутність поняття “природоохоронні території” та проведено аналіз тенденції розвитку природоохоронних територій. Обґрунтовані основні функції, які полягають у захисті довкілля та сприяють комплексному розвитку територій. Визначено, що ядро природоохоронних територій складають території та об’єкти природно-заповідного фонду, які включають на території України 11 категорій. Оцінку формування та функціонування природоохоронних територій проведено на прикладі Одеської області, а дослідження особливостей землекористування та туристично-рекреаційної діяльності — на прикладі локальної території Нижньодністровського національного парку, що зумовлено видовим різноманіттям птахів, Дністровська дельта займає одне із перших місць у числі найцінніших природних територій в Європі. Проведено оцінку функціонального зонування території НПП та виділені зони: заповідна — 44,07 %; регульованої рекреації — 35,62 %; стаціонарної рекреації — 0,05 %; господарська — 20,26 % загальної території парку. Обґрунтовані особливості землекористування та ведення туристично-рекреаційної та господарської діяльності в межах кожної із функціональних зон.

Ключові слова: природоохоронні території, довкілля, функціональне зонування, екологічний туризм.

ВСТУП

Сучасні глобалізаційні виклики, пандемія COVID-19, воєнні дії на території України внесли значні корективи в систему природокористування, забезпечення екологічної безпеки, сталого соціально-економічного розвитку як регіонів, так і суспільства загалом. Нині збереження біорізноманіття природних біосистем і збалансоване використання такого важливого джерела життєзабезпечення — необхідна умова виживання і сталого розвитку цивілізації, а за актуальністю вона незрівнянна ні з якою іншою проблемою людства.

Природоохоронні території сьогодні є дієюю формою збереження біологічного різноманіття та природно-територіальних комплексів. Вони також є об’єктами, які виконують особливе природоохоронне, наукове, культурне, естетичне, рекреаційне й оздоровче значення. Такі території можуть бути повністю або частково

вилучені з господарського використання рішенням органів державної влади, а також для них встановлено режим особливої охорони. На природоохоронних територіях активно розвивається і туристично-рекреаційна діяльність. Тому їх відновлення, формування, розвиток і збалансоване поєднання туристично-рекреаційної діяльності на них сприяють забезпеченню якості життя населення, що дасть змогу забезпечити сталий розвиток еколого-економічних систем.

Тому вищезазначені чинники вказують на необхідність дослідження питань, що стосуються особливостей землекористування в межах національних природних парків, які, з одного боку, виконують роль екологічного каркасу, формують своєрідні центри і зберігають у природному стані найбільш цінні природні комплекси задля відновлення екосистем, а з іншого — сприяють можливості здійснення

туристично-рекреаційної діяльності в межах їх територій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Варто зазначити, що системна палітра досліджень щодо створення, функціонування і розвитку природоохоронних територій знайшла відображення в публікаціях В.Є. Борейка, Б.М. Гірного, Н.В. Зіновчук, М.Ф. Реймерса, М.А. Стеценка, Ф.Р. Штильмарка, А.Ю. Якимчук та багатьох інших учених. Зокрема, згідно з дослідженнями [1], природоохоронні території розглядаються не лише як категорія земель, але і як якісна категорія, яка відображає мету віднесення конкретної місцевості (території, її частини) для природоохоронних, захисних, ресурсозберігаючих, відновлювальних цілей.

Питання, що стосуються дослідження природоохоронного землекористування, у т. ч. і на територіях національних природних парків, висвітлювались у працях Ю.Ф. Дегтяренка, О.І. Дребот, С.Н. Волкова, А.С. Даниленка, Д.С. Добряка, О.С. Дорош, Т.О. Євсюкова, Н.М. Ступеня, А.М. Третяка, В.М. Третяк та інших авторів. Так, В.М. Третяк, Н.О. Капінос [9] визначають природоохоронне землекористування як сферу використання земельних та інших природних благ (цінностей) у суспільному виробництві, що існує поряд із порівняно самостійними сферами охорони земель і природи та їх відтворення, що спільно утворюють сферу взаємодії землі, природи та суспільства. За дослідженнями [10], природоохоронне землекористування регіону чи територіальної громади спрямовано на збереження якості елементів землекористування та довкілля певної території. Це такі заходи, як: створення екологічної мережі України — екологічного каркасу системи землекористування; щодо зміни клімату — зменшення розораності територій та боротьба з опустелюванням і деградацією земель; формування водоохоронних і прибережних захисних смуг водних об'єктів; запровадження сільськогосподарського нетрадиційного землекористування тощо. Проте комплексні дослідження щодо функціонування, формування та розвитку територій національних природних парків є малочисельними. Тому залишається невизначеним і дискусійним широке коло теоретичних, методологічних та практичних питань, що стосуються дослідження особливостей землекористування на територіях національних природних парків, особливо в складних та невизначених сучасних реаліях.

Метою дослідження є визначення особливостей землекористування та здійснення туристично-рекреаційної діяльності на тери-

торіях національних природних парків, виявлення переваг і недоліків за сучасних умов господарювання.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичною і методологічною основою є наукові методи пізнання на основі використання основних положень і принципів теорії економіки природокористування, сталого розвитку, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань раціонального землекористування, охорони земель та просторово-економічного розвитку і регулювання.

У роботі використано загальні і спеціальні методи дослідження: логічного узагальнення та наукової абстракції — для уточнення понятійного апарату дослідження; системного аналізу і синтезу, індукції й дедукції — для виявлення закономірностей, особливостей формування, використання і розвитку природоохоронних територій та здійснення туристично-рекреаційної діяльності; метод аналогій і порівнянь; комплексного аналізу — для встановлення тенденцій у діяльності національних природних парків; структурний та картографічний методи, які забезпечили реалізацію мети та поставлених цілей дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Розвиток сучасного суспільства, посилення процесів урбанізації, розширення господарської діяльності ставлять за необхідність охорону, збереження середовища стабілізуючих і захисних властивостей довкілля, консервації для нинішнього та майбутніх поколінь ділянок первісної і малозміненої природи, різноманітності флори і фауни, унікальних і привабливих природних об'єктів, які складають загальнонаціональне, народне й культурне надбання. Якщо раніше людство відчувало локальні чи регіональні екологічні кризи, які могли призвести до загибелі будь-якої цивілізації, але не рушили подальший прогрес суспільства, то сучасна екологічна ситуація створює глобальній екологічний колапс. Інтенсифікація сучасного виробництва руйнує механізми функціонування біосфери в планетарному масштабі. Кризових точок стає все більше і вони тісно взаємопов'язані між собою. Власне, ця ситуація дозволяє говорити про наявність глобальної екологічної кризи.

Така задача може бути досягнена шляхом формування, створення чи відновлення природоохоронних територій. Можна стверджувати, що крім основної функції, яка полягає в захисті довкілля, природоохоронні території виконують

і низку інших важливих соціально-економічних функцій, які сприяють комплексному розвитку території. Соціально-економічні функції природоохоронних територій мають важливу роль у розвитку стійкості не лише окремого регіону, але й країни загалом. Наукова і освітня діяльність змінює свідомість людей, збільшує розуміння важливості природоохоронної діяльності, що своєю чергою сприяє збільшенню попиту на послуги екотуризму. Тому значення природоохоронних територій усе більше зростає у світлі невирішених глобальних екологічних проблем.

Як зазначається у [1], термін “природоохоронні території” слід ототожнювати з терміном “природні території та об’єкти, що підлягають особливій охороні”. Тому до природоохоронних територій слід віднести природні території (акваторії), які виділені з метою охорони навколишнього природного середовища, для яких чітко визначені, регламентовані форми та способи використання природних ресурсів і ведення господарської діяльності. Надання окремим територіям статусу природоохоронних початково визначається як форма обмеження використання природних ресурсів конкретної області [3]. Але охорона природних угідь є можливістю для підвищення рівня життя населення. Функціонування природоохоронних територій стимулює стійкий розвиток регіону за рахунок розвитку інших сфер господарської діяльності, функціонально взаємопов’язаних із природоохоронними територіями, не заважаючи виконанню основних функцій щодо охорони навколишнього середовища, зокрема стимулює розвиток екотуризму, освітньої і наукової діяльності.

Центральну ланку — ядро природоохоронних територій — складають території та об’єкти природно-заповідного фонду. Сучасна класифікація категорій природно-заповідного фонду, затверджена в 1992 році Законом України “Про природно-заповідний фонд України” [5], включає 11 категорій: природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, заказники, заповідні урочища, пам’ятки природи, регіональні ландшафтні парки, дендропарки, парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади й зоопарки. Так, згідно з [2], станом на 01.01.2022 р. в Україні нараховувалося 8796 територій та об’єктів природно-заповідного фонду загальною площею 4,501 млн га (фактична площа 4,118 млн га), а також морський заказник “Філофорне поле Зернова” площею 402,5 тис. га. Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави становить 6,82 %. У складі природно-заповідного фонду 5 біосферних за-

повідників, 19 природних заповідників, 53 національні природні парки, 3521 заказник, 3666 пам’яток природи, 87 регіональних ландшафтних парків, 804 заповідних урочища, а також низка штучних об’єктів: 28 ботанічних садів, 13 зоологічних парків, 62 дендропарки та 592 парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва. Більше половини (57,2 %) площі ПЗФ України займають території та об’єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5 біосферних заповідників, 53 національні природні парки, 328 заказників, 136 пам’яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 90 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2576,2 тис. га, місцевого — 1924,9 тис. га.

Оцінку формування та функціонування природоохоронних територій загалом проведемо на прикладі Одеської області, а дослідження особливостей землекористування та туристично-рекреаційної діяльності — на прикладі локальної території Нижньодністровського національного парку. Це зумовлено тим, що особливості географічного положення Одеської області наділили її унікальністю та різноманітністю природних комплексів і систем: від лісових, лісостепових і степових, до водно-болотних і приморських, які і представлені в системі природно-заповідного фонду. Відповідно до [7], у складі природно-заповідного фонду Одеської області станом на 01.01.2022 р. наявно 127 територій та об’єктів, загальна площа яких становить 163,82 тис. га. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі Одеської області становить 4,64 %. До складу категорій об’єктів природно-заповідного фонду Одещини входить: 1 біосферний заповідник (Дунайський біосферний заповідник); 2 національні природні парки (“Нижньодністровський”, “Тузловські лимани”); 1 зоопарк; 1 ботанічний сад; 2 регіональні ландшафтні парки (“Ізмаїльські острови”, “Тилігульський”); 42 заказники; 25 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва; 49 пам’яток природи; 4 заповідні урочища. На територіях та об’єктах природно-заповідного фонду охороняються більше 194 видів представників рослинного і 382 види тваринного світів, які є рідкісними та знаходяться під загрозою зникнення.

На півночі області заповідні території представляють переважно дубово-ясеневі й соснові ділянки лісу, паркові насадження колишніх панських маєтків, де ще збереглися історико-культурні об’єкти (парк “Гетьманівський” у смт Гетьманівка, Кардамичівський). У центральній, східній і західній частинах області, окрім лі-

сових насаджень, у природно-заповідному фонді зберігаються ділянки типчаково-ковилово-різнотравного степу, притаманного цій місцевості в минулому.

На півдні — це гирлові ділянки найбільших рік України — Дунаю і Дністра — з їх своєрідним ландшафтом і унікальною острівною системою та мережа причорноморських лиманів (Тилігульський лиман, Тузловська група лиманів (Шагани-Алібей-Бурнас), водосховище Сасик, придунайські озера Кугурлуй і Картал). Ці території включені до світової мережі водно-болотних угідь міжнародного значення, первісні природні комплекси яких зберігаються в Дунайському біосферному заповіднику, Нижньодністровському національному природному парку, національному природному парку “Тузловські лимани”, регіональних ландшафтних парках “Ізмаїльські острови” і “Тилігульський”, заказнику місцевого значення “Лунг”. На заповідних територіях дельти Дунаю зустрічаються 63 % птахів, зареєстрованих на території України, та 42 види птахів, занесених до Червоної книги України і Європейського Червоного списку. Лише на Тузловських лиманах на великій відстані поки що збереглася не перетвореною унікальна піщана коса зі специфічною біотою, яка з’єднує лимани із Чорним морем.

Із загальної кількості територій та об’єктів природно-заповідного фонду Одеської області лише 6 є юридичними особами: Дунайський біосферний заповідник, Нижньодністровський національний природний парк, національний природний парк “Тузловські лимани”, регіональний ландшафтний парк “Тилігульський”, Одеський зоологічний парк та Ботанічний сад Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова; 37 територій та об’єктів знаходиться у віданні державних підприємств лісового господарства, а решта об’єктів — у віданні установ Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров’я та органів місцевого самоврядування. Усі території та об’єкти природно-заповідного фонду області сьогодні перебувають у державній власності [7].

Нижньодністровський національний природний парк (загальна площа 21,31 тис. га) розташований на території Білгород-Дністровського та Одеського (колишні Біляївський та Овідіюпольський) районів Одеської області. Метою створення парку є збереження, відтворення та раціональне використання типових і унікальних природних комплексів пониззя річки Дністра, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. До складу Нижньодністровського національного природного парку входять водно-болотні угіддя міжнародного значення “Північна час-

тина Дністровського лиману” та “Міжиріччя Дністра–Турунчука”, які охороняються Рамсарською конвенцією [6]. Нижньодністровський НПП має специфічні особливості. Так, на території парку 46 відсотків займають водно-болотні угіддя та 50 відсотків — водні.

Дністровська дельта, розташована в межах посушливого причорноморського степу, є однією з найвизначніших водно-болотних територій України, що має міжнародне значення. За видовим різноманіттям птахів Дністровська дельта займає одне із перших місць у числі найцінніших природних територій в Європі. Рекреаційна привабливість території парку має розвиватись шляхом забезпечення ефективності ведення мисливського господарства, збагачення ландшафтних парку мисливською фауною, штучного вирощування місцевих видів риби, координації господарської діяльності мисливських організацій. Вбачається, що територіальна оптимізація природокористування в межах парку має здійснюватися із системними оцінками не лише найближчих, а й віддалених екологічних наслідків [4]. Наявність і розподіл земель у межах території Національного природного парку наведено в таблиці 1. У постійне користування Нижньодністровському НПП передається 3700 га земель, решта території — 17611,1 га — включено до загальної площі парку без вилучення в землекористувачів; 57,6% земель парку розміщено в межах Одеського району, 42,4% земель — у межах Білгород-Дністровського району.

Багатоцільове призначення природоохоронних територій визначається їх багатофункціональністю. Тому необхідність функціонального зонування пояснюється значним різноманіттям не лише природних комплексів, але й методів управління, ведення господарської діяльності, здійснення туристично-рекреаційної діяльності, взаємодії між туристами, місцевим населенням та суб’єктами господарської діяльності. Функціональне зонування — це створення диференційованої планувальної структури й регулювання потоків відвідувачів із метою зниження антропогенного навантаження на природні комплекси. Зонування — це поділ певної природоохоронної території на ділянки (функціональні зони), в яких будуть різні режими збереження, відтворення та використання природних ресурсів залежно від особливостей і потреб природних комплексів [8].

Тож на території парку, відповідно до природоохоронного законодавства, виділяються такі зони: заповідна зона — 9392 га (44,07% від загальної площі парку); зона регульованої рекреації — 7591 га (35,62%); зона стаціонарної рекреації — 9,9 га (0,05%); господарська зона —

Таблиця 1

Наявність і розподіл земель за складом угідь

Назва угідь	Усього, га	у т.ч. постійне користування НПП	
		Одеський район	Білгород-Дністровський район
Загальна площа земель	21311,1	2500,0	1200,0
Сільськогосподарські землі	71,7		
Сільськогосподарські угіддя	67,2		
з них: пасовища	67,2		
під господарськими будівлями і дворами	0,4		
під господарськими шляхами і прогонами	4,1		
Ліси та інші лісовкриті площі	609,0	169,0	
у т.ч. лісові землі	609,0	169,0	
з них: вкриті лісовою (деревною та чагарниковою) рослинністю	609,0	169,0	
I група	609,0	169,0	
Забудовані землі	39,0		
Землі, які використовуються для відпочинку та інші відкриті землі	39,0		
у т.ч. під гідротехнічними спорудами	39,0		
Відкриті заболочені землі (болота)	9879,1	2325,6	1180,0
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	25,2		
у т.ч. яри	5,8		
інші	19,4		
Вода	10687,1	5,4	20,1
внутрішні води	10687,1	5,4	20,1
у т.ч. під озерами, прибережними замкнутими водоймами, лиманами	10687,1	5,4	20,1

Джерело: сформовано за даними [4].

4318,2 га (20,26%). Зонування проводилось із врахуванням природно-ресурсного потенціалу території НПП, її господарської освоєності, ландшафтів, необхідності посилення природоохоронного режиму використання земельних та інших природних ресурсів. Для кожної зони, відповідно до її наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та рекреаційного використання. Рішенням науково-технічної ради Нижньодністровського національного природного парку була затверджена схема попереднього зонування парку (рис. 1).

Заповідна зона — зона, що призначена для охорони та відтворення найцінніших природних комплексів та об'єктів, які мають наукову, пізнавальну та естетичну цінність. Режим зони визначений відповідно до ЗУ “Про природно-

заповідний фонд України”. Зокрема, на території забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти. Заповідна зона включає практично всю територію заповідного урочища “Дністровські плавні” загальною площею 7620 га. Значна частина земель заповідної зони (3700 га) надана парку в постійне користування. У заповідній зоні знаходяться плавневі озера (частина озер Біле і Горілі); входять також найбільш цінні ділянки лісу на північному березі Дністровського лиману.

Зона регульованої рекреації призначена для організації короткострокового відпочинку та оздоровлення населення, огляду особливо мальовничих і пам'ятних місць, охорони природи. У цій зоні дозволяється створення та

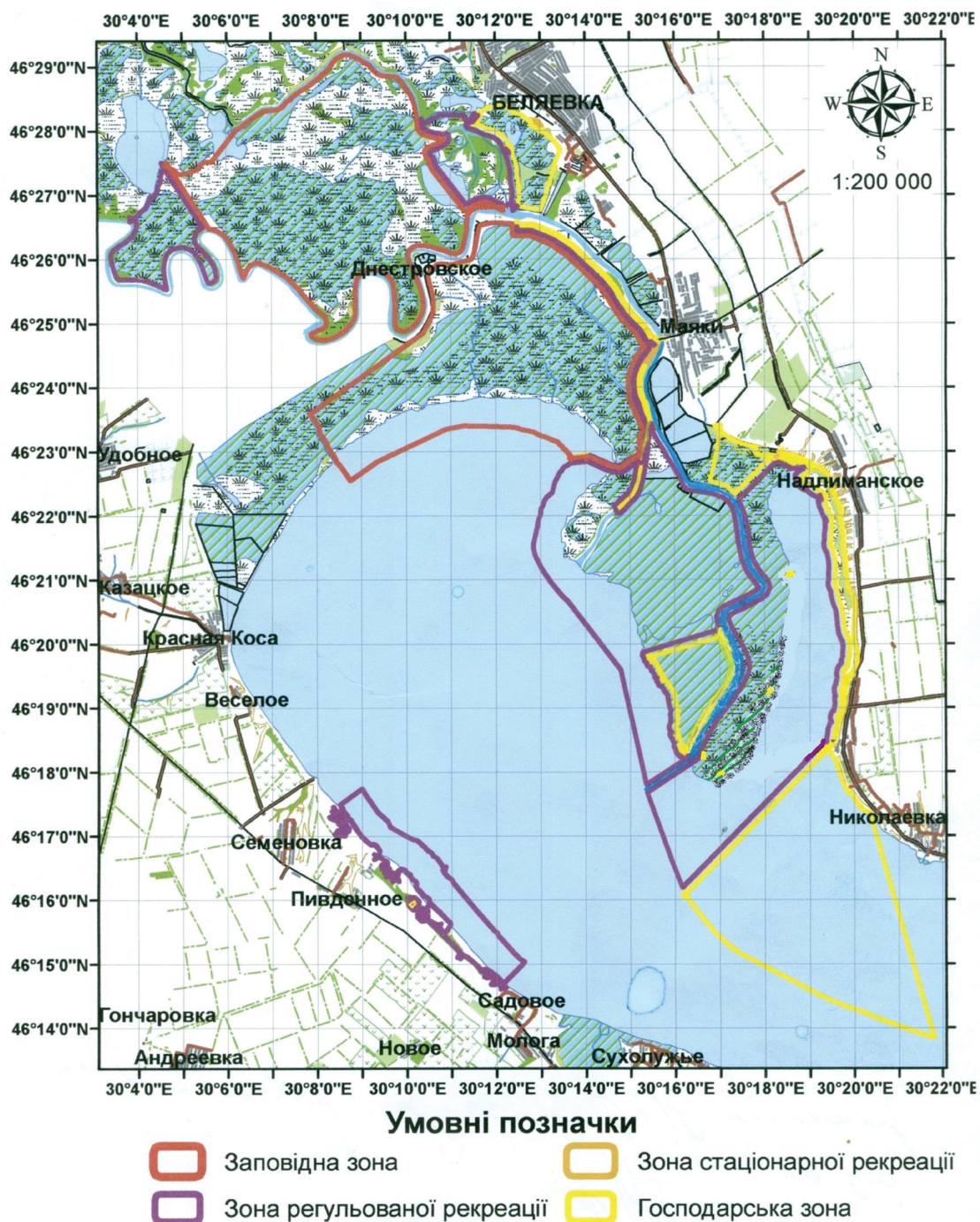

Рис. 1. Схема нинішнього функціонального зонування

Джерело: сформовано за даними [4].

відповідне облаштування туристських маршрутів і екологічних стежок. Тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство, мисливство, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони. До складу зони регульованої рекреації включені час-

тина земель ДП “Одеське лісове господарство”, концерну “Чорне море” та запасу загальною площею 7591,0 га. У зону регульованої рекреації, найбільшою за площею в Нижньодністровському НПП (40%), увійшли: значна ділянка Дністровського лиману, Карагольська затока, частина озера Біле, частина Мертвого Турун-

чука, ізольована від основної частини території парку ділянка біля села Семенівка, а також ділянка берега Дністра в прикордонній зоні з Республікою Молдова. Ці акваторії представляють значну рекреаційну цінність і важливі як екологічні зони для збереження популяції багатьох видів риб. Сюди ж входить і ландшафтний заказник місцевого значення “Лиманське” та частина прибережної акваторії Дністровського лиману. Усі ці території та акваторії прилегли до заповідної зони і призначені виконувати функцію буферної зони. Забороняється зміна структурного й функціонального призначення природних біотопів, промислове рибальство й полювання, інша будь-яка діяльність, що може негативно вплинути на стан природних комплексів і об’єктів заповідного об’єкта. У цій зоні необхідно здійснювати науковий моніторинг по оцінці впливу рекреації на стан природних комплексів і об’єктів та темпів відновлення порушених екосистем.

Зона стаціонарної рекреації — території в межах населених пунктів. Вони призначені для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, човнових баз і причалів, інших об’єктів рекреаційної інфраструктури парку й регіону. На території зони регульованої рекреації, стаціонарної рекреації і господарської зони забороняється будь-яка діяльність, що призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища і зниження рекреаційної цінності території національного природного парку. У зону стаціонарної рекреації увійшли землі, розміщені на території НПП без вилучення із користування в землекористувачів (на площі 9,9 га), які використовуються в рекреаційних цілях.

Господарська зона — зона, що призначена для проведення господарської діяльності, виконання покладених на парк завдань. У межах цієї зони проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, розташовані населені пункти, об’єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська та інша діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників. До її складу належать населені пункти, об’єкти промислового та комунального призначення парку, а також землі інших землевласників і землекористувачів, на яких господарська діяльність здійснюється з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. Із загальної площі 21,31 тис. га землі водно-болотних угідь складають понад 96,5%. Значні за площею в госпо-

дарській зоні займають території населених пунктів. Загальна площа зони в загальному балансі територій природного парку складає 4318,2 га, або 21%, у т.ч. на закріплених на НПП у постійне користування — 8,3 га (0,7%).

До господарської зони включені: частина акваторії Дністровського лиману та частина р. Глибокий Турунчук, в яких дозволений промисловий лов риби; частина острова між річками Дністер та Глибокий Турунчук, прибережна смуга вздовж р. Дністер від Маякського мосту до 45 км автотраси Одеса — Рені, ділянка плавнів біля м. Біляївка, де традиційно заготовляли очерет та деякі інші території, на яких господарська діяльність повинна здійснюватися з дотриманням загальних вимог щодо охорони довкілля. У цій зоні парку на землях, які надані в довгострокову оренду або користування, проводиться традиційна господарська діяльність. У межах господарської зони дозволяється здійснення традиційних форм природокористування, можуть перебувати об’єкти комунального призначення парку та за необхідності виділені контрольні площадки для ведення моніторингу щодо впливу антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище. Усі види традиційного природокористування здійснюються за лімітами на використання природних ресурсів у межах об’єктів природно-заповідного фонду.

ВИСНОВКИ

Отже, можна стверджувати, що природоохоронні території, крім основної функції із захисту довкілля, виконують низку інших не менш важливих соціально-економічних функцій, які сприяють комплексному розвитку територій. Нинішня туристично-рекреаційна діяльність у межах природоохоронних територій поєднує туризм і охорону довкілля, забезпечуючи економічні стимули для охорони природи та розвитку прилеглих територій. Наявність Нижньодністровського національного природного парку є важливим елементом сталого розвитку регіону. Соціально-економічні функції НПП відіграють важливу роль у збалансованому розвитку не лише Одеського регіону, але й країни загалом. Наукова й освітня діяльність змінює свідомість людей, збільшує розуміння важливості природоохоронної діяльності, що своєю чергою дозволяє збільшити попит на послуги екотуризму. Значення природоохоронних територій збільшуватиметься у світлі невирішених глобальних екологічних проблем. Із цією метою необхідно передбачати подальший розвиток персоналу, інфраструктури заповідника, прилеглих територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калина Т.Є., Ступень Н.М., Константінова О.В., Арзуманян Т.Ю., Шушулков С.Д. Особливості використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій в контексті парадигми сталого розвитку: монографія. Одеса: ОДАБА, 2020. 227 с.
2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища у 2021 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ, 2022. 514 с.
3. Природоохоронні території. WWF, Всесвітній фонд природи. URL: https://wwf.panda.org/uk/our_work/forests/virgin_forests/pas/ (дата звернення: 15.05.2023).
4. Третяк А.М., Бондар О.І., Юрченко А.Д. та ін. Проект організації території Нижньодністровського національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Т. 1. Київ: ДЕАПОУ, 2012. 524 с.
5. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/> (дата звернення: 15.05.2023).
6. Про створення Нижньодністровського національного природного парку: Указ Президента України від 13.11.2008 р. № 1033/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033/2008/> (дата звернення: 15.05.2023).
7. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2021 році. Департамент екології та природних ресурсів. Одеса, 2022. 214 с.
8. Сай В. Хавер Ю. Особливості функціонального зонування земель природно-заповідних територій. *Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва*. 2013. Вип. 1 (25). С. 145–149.
9. Третяк В.М., Капінос Н.О. Поняття та сутність природоохоронного землекористування в системі суспільних відносин. *Економіка і держава*. 2022. № 5. С. 28–36.
10. Третяк В.М., Ляшинський В.Б. Поняття та сутність нетрадиційного сільськогосподарського землекористування та його екологізації і капіталізації. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2019. № 2. С. 78–85.

FEATURES OF LAND USE AND TOURISM AND RECREATION ACTIVITIES
IN THE TERRITORY OF NATIONAL NATURE PARKS

Kalyna T.

Doctor of economic sciences, professor
Odesa State Academy of Construction and Architecture (Odesa, Ukraine)
e-mail: tkalinka.zin@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-9382>

Arzumanyan T.

Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor
Odesa State Academy of Construction and Architecture (Odesa, Ukraine)
e-mail: tatianaarz@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1470-1310>

The article examines issues related to the peculiarities of the functioning of land use and the conduct of tourist and recreational activities on the territory of national natural parks. The essence of the concept of “nature protection territories” was determined and the trend of development of nature protection territories was analyzed. The main functions are justified, which are to protect the environment and contribute to the comprehensive development of territories. It was determined that the core of nature conservation areas consists of the territories and objects of the nature reserve fund, which include 11 categories on the territory of Ukraine. The assessment of the formation and functioning of nature protection territories was carried out on the example of Odesa region, and the study of the peculiarities of land use and tourist and recreational activities was carried out on the example of the local territory of the Nizhny Dniester National Park, which is determined by the species diversity of birds, the Dniester delta occupies one of the first places among the most valuable natural territories in Europe. An assessment of the functional zoning of the NPP territory was carried out and the allocated zones: protected — 44.07 %; regulated recreation — 35.62 %; stationary recreation — 0.05 %; economic — 20.26 % of the total territory of the park. Grounded features of land use and the conduct of tourist, recreational and economic activities within each of the functional zones.

Keywords: nature conservation areas, environment, functional zoning, ecological tourism.

REFERENCES

1. Kalyna, T.Ye., Stupen, N.M., Konstantinova, O.V., Arzumanyan, T.Yu., Shushulkov, S.D. (2020). *Osoblyvosti vykorystannia zemelno-resursnoho potentsialu pryrodokhoronnykh terytorii v konteksti paradyhmy staloho rozvytku: monohrafiia* [Peculiarities of using the land resource potential of nature conservation areas in the context of the paradigm of sustainable development: monograph]. Odesa: ODABA [in Ukrainian].

2. Natsionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha u 2021 rotsi [National report on the state of the natural environment in 2021. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine]. (2022). Kyiv: The Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine [in Ukrainian].
3. Pryrodookhoronni terytorii [Nature protection areas]. WWF, World Wide Fund for Nature. URL: https://wwf.panda.org/uk/our_work/forests/virgin_forests/pas/ [in Ukrainian].
4. Tretiak, A.M., Bondar, O.I., Yurchenko, A.D. et al. (2012). *Proekt orhanizatsii terytorii Nyzhnodnistrovskoho natsionalnoho pryrodnoho parku, okhorony, vidtvorennia ta rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv i ob'ektiv* [Project for the organization of the territory of the Nizhny Dniester National Nature Park, protection, reproduction and recreational use of its natural complexes and objects], vol. 1. Kyiv: DEAPOU [in Ukrainian].
5. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2456-XII vid 16.06.1992 r. [On the Nature Reserve Fund of Ukraine: Law of Ukraine No. 2456-XII dated 16.06.1992]. (1992). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/> [in Ukrainian].
6. Pro stvorennia Nyzhnodnistrovskoho natsionalnoho pryrodnoho parku: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 1033/2008 vid 13.11.2008 r. [On the creation of the Nizhny Dniester National Nature Park: Decree of the President of Ukraine No. 1033/2008 dated November 13, 2008]. (2008). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033/2008/> [in Ukrainian].
7. Rehionalna dopovid pro stan navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha v Odeskii oblasti u 2021 rotsi [Regional report on the state of the natural environment in the Odesa region in 2021]. (2022). Odesa: Department of Ecology and Natural Resources [in Ukrainian].
8. Sai, V., Khaver, Yu. (2013). Osoblyvosti funktsionalnoho zonuвання земель pryrodno-zapovidnykh terytorii [Peculiarities of functional zoning of lands of nature-reserved territories]. *Suchasni dosiahnennia heodezychnoi nauky ta vyrobnytstva – Modern achievements of geodetic science and production*, 1 (25), 145–149 [in Ukrainian].
9. Tretiak, V.M., Kapinos, N.O. (2022). Poniattia ta sutnist pryrodookhoronnoho zemlekorystuvannia v systemi suspilnykh vidnosyn [The concept and essence of nature conservation land use in the system of social relations]. *Ekonomika i derzhava – Economy and the state*, 5, 28–36 [in Ukrainian].
10. Tretiak, V.M., Liashynskyi, V.B. (2019). Poniattia ta sutnist netradytsiinoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia ta yoho ekolohizatsii i kapitalizatsii [The concept and essence of non-traditional agricultural land use and its environmentalization and capitalization]. *Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel – Land management, cadastre and land monitoring*, 2, 78–85 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Калина Тетяна Євгеніївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри геодезії та землеустрою Одеська державна академія будівництва та архітектури (вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Одеська область, 65029 Україна; e-mail: tkalinka.zin@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-9382>)

Арзуманян Тетяна Юріївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри геодезії та землеустрою Одеська державна академія будівництва та архітектури (вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Одеська область, 65029 Україна; e-mail: tatianaarz@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1470-1310>)

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

Україна може стати першою країною світу, яка отримає репарації за шкоду, нанесену довкіллю. Наразі розробляється механізм для фіксації шкоди та підрахунку збитків, заподіяних росіянами, розповів виконуючий обов'язки міністра захисту довкілля та природних ресурсів. За попередніми підрахунками, Росія вже завдала екологічній системі Україні збитків на сотні мільйонів гривень.